

XII.

Jest, Juri Fertbai, perseshem

[*Prisega Jurija Ferčaja v zadevi
uboja tatu v samoobrambi*]

◆
Avtor: N. N.

Kraj: Bled

Datum: 22. julij 1680

Hramba: ARS, SI AS 721, Gospostvo Bled, Iustititalia, fasc. 25

Jest Juri fertšai puvškom per
 stem ženini Gospođi Boja, ozhotu
 synu, Jenui sučiga, toie te sui te
 trojzi. De pruižhi ta vbiti
 macha Hrost/: koker se je meni
 Doclu:/ od moie kozhi doli po hribu
 enumalu od te poti nauadne poti sho: Jenui
 venim shatili nikatere rižhi napsu.

Druyigž di ta vbiti, potem
 kadar son iest reku, de ozhom shake
 potipat, antevant dal. Ni oboden
 moi shake potipau, Jenui tiza tuzi
 na bosh potipau.

Trekiti, de kadar son iest ta
 shake potipau, sim samerkau, di vtistim
 sasi nekateri moie rižhi/nesthi: Jenui
 ta vbiti prižai stem pouirkam, kateriga
 ie on vroček romu, en shlak prabi
 moie glavi pollau, Jenui dokler Je
 meni pre blisu bil, Jenui meni ni mogu
 prau saditi po obrasu, ^{da križiga} enumalu d'rt'kau,
 Jenui glit prižai nani seju: Žit
 40 sma je ^{popada} kupa, sukala gionui po
 tistim ^{jest} sem, s'vostu, di ie moia. Straiža
 risterjana bila.

7 iemui na Vla
 vorylo

K'zhetertimu de potem ta vbiti se ic supet
nami spustu, Jenui de sem uest ta shlak
kateriya Jex nami pollau, smois Sikiro
donisu, Jenui po tyistim Jenui vbitimu
en shlak na glava dau.

Sikiro

K'potima de dokler son se uest bau,
debi ke ta vbiti moie k'zheri, katere
de tazhas vuti bila, bil kai kudigiu
alli shalya sturu: son uest prubi niomu
viku, Sebi on shake smano k'viti n'fku,
na to ic on en zhas smano shv. Jenui
kadar son uest mega prathau, se zhit
vola ic on feliku moies v'zhi v'zol,
+ ic on mozhan Jenui sa t'zhas em maikem shake od sebe
vergu, en kamen gori v'zigu, Jenui
tyistiga name kudhu, Jenui naroha
sadeu. Zhet to Jex ta vbiti, v'enu
germoie shaghu, uest pak samim v'it,
v'itu, Jenui kadar son blizu k'ntomu
perstu, Jex on supet, en shlak na herbit
dau, Jenui ic zhit to b'zhan.

K'zhestimu de ic menu zhet to iesa
Toku previlla, de se nonoren prau
spont, kai son uest d'ali shvum s'zhen.
Koka mani buh, ^{"pomagai"} Cuba diuigu mapia,
Jenui v'f' suimki na moi posledni
dan, kadar se boze moia v'boya d'ustiga
od moiga t'leita L'z'hilla. Amen.

Transkripcija odlomka

[...] K petima, de dokler sem se iest bau, de be ke ta vbiti moie hzhere, katera je ta zhas v uti bila, bil kai hudiga ali shaliga sturu, sem iest pruti niemu reku, de bi on shakl s mano k uti nehsu. Na to ie on en zhas s mano sho. Jenui, kadar sem iest niega prashau, se zhes vola, ie on teliku moich rezhi vsel, [ie on mozhau, jenui] zhes enu maihenu shakl od sebe vergu, en kamen gori vsignu, jenui, tystiga name luzhu, jenui, v roka sadeu. Zhes to je ta vbiti v enu germoie shazhu, iest pak sa nim hitu, ienui, kadar sem blisu k niemu pershu, je on meni supet s pouirkam en shlak na herbet dau, jenui ie zhes to beshau.

K shestimu, de ie menu zhes to iesa toku prevsela, de se ne morem prau sponit, kai sem iest dale s hnim sazheu. Koker meni Buch pomagai, luba Diuiza Maria, jenui, vse sueniki na moi posledni dan, kadar se bode moia vboga dushiza od moiga tellesa lozhila. Amen.

Komentar

Notranjeavstrijske dežele so bile v obdobju zgodnjega novega veka vpete v sistem kompleksnih prekrivajočih se pravnih prostorov in jurisdikcij z zapletenimi interakcijami, za katere sta bila značilna pravni partikularizem in pluralizem. Patrimonialna jurisdikcija je bila kot prvostopenjska instanca navadno pristojna za sojenje nepriviligiranemu, podložniškemu sloju prebivalstva v civilnopravnih in lažjih kazenskih zadevah. Na območju gospostva Bled je bila v pristojnosti briksenske škofije, ki je imela kot imetnik nepriviligiranega deželskega sodišča tudi pravico do sojenja v težjih kazenskih zadevah.

Začetki gospostva briksenskih škofov na blejskem območju so sicer postavljeni v leto 1004, natančneje 10. aprila, ko se posestvo Bled kot *Ueldes* prav tako prvič omenja, z darovnico cesarja Henrika II. (1014–1024), s katero so pridobili zemljišča neposredno na Bledu in v okolici. Posest so že do konca stoletja precej povečali in si tako pridobili obsežen teritorij, ki so ga imeli, s prekinitvijo v letih 1803–1838, v lasti vse do leta 1858, ko ga je odkupil Viktor Ruard, veleposestnik in podjetnik z Jesenic.

V 15. stoletju je bila blejska patrimonialna jurisdikcija začasno razdeljena med tri zemljiške gospode, med njimi tudi sosednje radovljiško gospostvo. V drugi polovici 16. stoletja je zaradi spora z imetniki radovljiškega gospostva, ki je imelo v blejskem gospostvu še vedno del posesti in tretjino deželskega sodstva, prišlo do sporazuma, ki je zakupnikom oziroma upraviteljem blejskega gospostva in deželskega sodišča dovoljeval sojenje in obsodbo prestopnikov, medtem ko naj bi izvršitve sodb, o katerih je odločal krvni sodnik, prepuščali deželskemu sodišču v radovljiškem gospostvu. Slednje je vsaj od leta 1668 za obravnave blejskih prestopnikov iz našega primera dobivalo celoletni pavšal. Takšna določila so zaradi mnogih nejasnih razmejitev in pristojnosti povzročala številne spore. Tudi v sodnem procesu, ki je predstavljen v nadaljevanju, je med radovljiškim graščakom Janezom Karlom grofom Thurnom in takratnim blejskim zakupnikom Janezom Andrejem Gallenfelsom zaradi sporov v zvezi z razdelitvijo sodnih pristojnosti morala posredovati deželna oblast.

Zbirka prisežnih besedil iz fonda blejskega gospostva, ki obsega sto sedemindvetdeset priseg, danih pred patrimonialnim sodiščem gospostva Bled, ki jih je odkril in leta 1975 objavil arhivist in zgodovinar Peter Ribnikar, še vedno velja za eno najboljše zbirk v slovenskem

jeziku, ki jo danes hrani Arhiv Republike Slovenije. Prisega so bile pogosto uporabljene kot eno izmed dokaznih sredstev v sodnih postopkih, na sodišču so bile podane javno, pogosto z nekaterimi obrednimi elementi.

Dne 22. julija 1680 je radovljiški podložnik Jurij Ferčaj, v zadevi uboja tatu Mohorja Hrasta v samoobrambi ali silobranu, podal t.i. očiščevalno prisego, tj. *juramentum purgationis*, ki se v sodnih obravnavah pojavlja predvsem v težjih kazenskih zadevah. Arhivsko gradivo o predstavljenem sodnem procesu, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, je dobro ohranjeno, iz glavne oziroma končne sodbe, ki je sledila zapisu prisega, izvemo, da je bil Ferčaj sicer oproščen, zaradi nadaljnjih zaslisanj pa naj bi ostal priprt še štirinajst dni. Prisego je verjetno zapisal Simon Wocheiner, ki je kot blejski uradni pisar deloval več kot trideset let, zadnjič se kot pisar omenja leta 1685. Od 17. stoletja dalje naj bi gospostvo Bled redno zaposlovalo uradnega pisarja, ki naj bi razumel slovenski jezik. Zapis prisega, ki je ohranjen tako v slovenskem, in *Crainerischersprach*, kot v nemškem jeziku, z značilno strukturo prisežnega obrazca, je vsebinsko sestavljen iz štirih delov. V prvem sta navedena ime in priimek prisegajoče osebe, v drugem ime osebe, ki se ji je prisegalo, običajno Bogu, v tretjem in osrednjem delu je zapisana vsebina prisega in v zadnjem zagovor priseženca. V slednjem so običajno prisotna sklicevanja na posredovanje višje, božje sile v primeru, da prisežnik ne bi govoril resnice.

V prisežnem besedilu je v šestih točkah opisan potek dogodkov, ki so vodili do uboja Mohorja Hrasta. Po pričevanju Ferčaja naj bi Hrast šel mimo njegove kočice in nosil nekaj v žaklju. Ferčaj naj bi opazil, da v žaklju nosi njegove stvari, ko naj bi ga Hrast napadel s poverkom, naramnim drogom za nošenje veder, nakar je prišlo do pretepa. Ferčaj naj bi se bal, da bi Hrast storil kaj hudega njegovi hčeri, ki je bila ta čas v koči, zato naj bi ga pozval, da oba skupaj z domnevno ukradenimi stvarmi odideta do kočice, ko naj bi ga Mohor zopet napadel in vanj zalučal kamen, ki je Ferčaja zadel v roko. Zatem naj bi zbežal in Ferčaja ponovno napadel s poverkom. Nazadnje Ferčaj navaja, da ga je jeza tako prevzela, da se ne spomni, kaj je storil Hrastu.

Lucija Pečnik

Literatura

Ribnikar, Peter, *Slovenske podložniške prisega patrimonialnega sodišča Bled* (Ljubljana 1976).

Škrubej, Katja, Courtroom oaths and patrimonial court in 18th-century Carniola: vestiges of ‚ius proprium‘ and local autonomy (The case of the Estate of Veldes/Bled), *Lex localis – Revija za lokalno samoupravo* (Maribor 2003) 203–228.

Škrubej, Katja, Rechtsräume als (Fragestellungs-)Konzept und Versuch einer Rechstraumtypologie im Rahmen der slowenischen Rechtsgeschichte, *Endpunkte. Und Neuanfänge – Geisteswissenschaftliche Annäherungen an die Dynamik von Zeitläuften*, ur. Sašo Jerše in Kristina Lahl (Köln, Böhlau 2022) 51–65.

Vidic, Marko (ur.), *Blejski grad – 1000 let prve omembe* (Bled 2011).